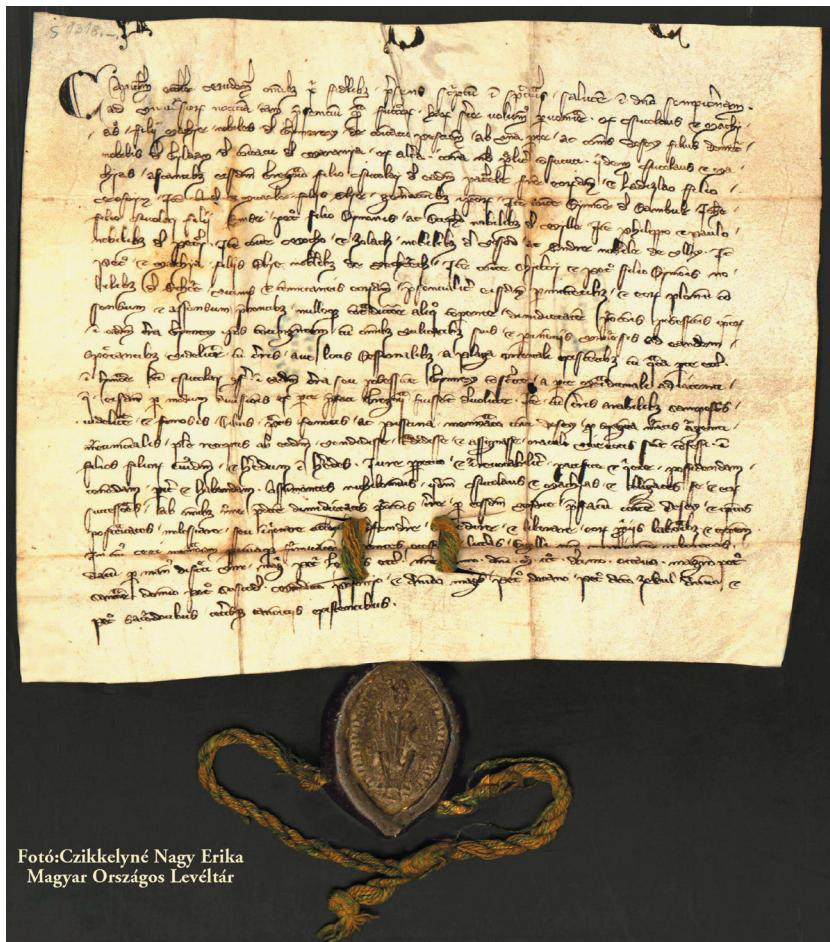


Miklós és Mátyás gyömrői nemesek eladják földjüket, szomszédaik között szerepelnek Botho ispán és Zolath vasadi nemesek 1318

Jelzet: Magyar Országos Levéltár, Dl 40381



Fotó: Czikkelyné Nagy Erika
Magyar Országos Levéltár

A budai egyház káptalana Krisztus minden hívőjének, aki ezen írást olvasni készül, örök üdvösséget kíván az Úrban!

Jelen oklevelünk tartalmával minden jelenlegi és jövődöbéli tudomására akarjuk hozni, hogy személyesen megjelentek előttünk egyik részről Mátyás fiai: Miklós és Mátyás, a Pest megyei Gyömrőről való nemesek, másik részről Demeter fia Dezső ispán, a Baranya megyei Gyalánról való nemes, amikor is Miklós és Mátyás előszóval bevallást tett, melyen jelen voltak nemzetségük tagjai: a Gyömrőről való apai ági unokatestvérük Miklós fia Gergely, Rofoyn fia László, továbbá Illés fiai: András és Mihály, továbbá szomszédaik és a határos birtokosok: Zsámboki Simon ispán, Emse fia Miklós fia János, Simon fia Péter és István billei nemesek, továbbá Fülöp és Pál péteri nemesek, továbbá Botho ispán és Zolath vasadi nemesek („comite Botho et Zolath nobilibus de Vosod”) valamint Endre üllői nemes, továbbá Illés fiai: Péter és Mátyás vecsési nemesek, továbbá Chytboy és Simon fia Péter ecseri nemesek, akik mindannyian teljes egyetértésüket és beleegyezésüket adták ehhez az ügghöz, miközben egyetlen elmentmondó sem jelent meg. A bevallásban Mik-

lós és Mátyás a Gyömrő földjén lévő és őket megillető birtokrészüket minden haszonvételével és valamennyi tartozékával együtt, tudniillik a kelet felől lévő földekkel avagy telekhelyekkel és a Gyömrő birtok földjén dél felől fekvő, Szent Miklós hitvalló tiszteletére szentelt egyház negyedrésszével, amelyek az említett Gergellyel történt felosztás révén jutottak hozzájuk, továbbá művelt, műveletlen és trágyázott földekkel, erdőkkel, rétekkel, kaszálókkal és halastóval együtt eladták, átengedték és átruházták az említett Dezső ispánnak, az ő fiai fiainak és örökösei örököseinek örökjogon és visszavonhatatlanul, békében és nyugalomban történő birtoklásra, megtartásra és megőrzésre hatvan kereskedelmi ezüst márkáért, amit teljes egészében megkaptak.

Miklós és Mátyás vállalták és kötelezték magukat és utódaikat, hogy a fenti, általuk eladott fél birtokrész ügyében Dezső ispánt és utódait saját fáradságukon és költségükön megvédelmezik, kiváltják és megszabadítják minden őket megtámadni vagy tőlük követelni szándékozótól.

Ezen ügy emlékezetére és örök megerősítésére kiadattuk jelen, pecsétünkkel megerősített oklevelünket. Kelt a bölcs férfiú, Péter mester, egyházunk olvasókanonokjának keze által, az Úr ezerháromszáztizennyolcadik esztendejében, egyházunkban Péter mester éneklőkanonok, Péter úr örkanonok, Benedek, Posonyus és Domonkos, Péter mester dékán, Székelynek mondott Péter, Domonkos és Péter papok és még más kanonokok idejében.

Fordította Sölch Miklós



700 éves Vasad Község

K i v o n a t

Tenke Sándor: Vasad története a honfoglalástól napjainkig c. kéziratából

Vasad és környéke a honfoglalástól, a község első okleveles említéséig, 1318-ig

III. Béla Árpád-házi királyunk (1172-1196) 1181-ben elrendeli a hivatali (latin nyelvű) írásbeliség bevezetését. Ettől kezdve nagy méreteket öltött az oklevél-kiadás. Ebbe a sorba illeszkedik a Vasadot említő első oklevél 1318-ból.

Egy-egy település meglétét általában az első írásos említésétől tartják nyilván. Holott a régészeti ásatások eredményei legtöbbször jóval korábbra, az Árpád korra (895-1301) teszi. Nem ok nélkül. Ugyanis a történeti kútfők szerint az Árpád fejedelem törzsének tulajdonított Magyar törzs szállta meg a Duna–Tisza közét, így vidékünket is. A mai Pest megye területe a magyar honfoglaláskor úgy szólván lakatlan volt. Honfoglaló eleink szállásváltó, nagy állattartó, pásztorkodó, lovas nomádok voltak. Vasad és tágabb környéke földrajzi tényezői kedveztek korábbi életmódjuk folytatásának. Ezért „az alföldi ligetes, füves vízjárta területeket, egészen a Cserhát erdős dombvidékéig már korán, még a törzsszervezet felbomlása előtt megszállták a honfoglaló magyarok” (Makkai László).

Abban az időben Vasad és közvetlen környékére nem a homok volt jellemző, mint a török kor után napjainkig, hanem a kisebb élő vizek és tavak, valamint a sekély, nádas állóvizek léte. Még 1786-ban a Vasad határát felmérői is számos kisebb tavat regisztráltak Vasad területén. A száz évvel később (1882-1884) készült katonai térképen „Vasadi mocsár” néven szerepel egy jelentős terület a mai Monorra vezető úttól Csévharaszt irányába. Az út másik oldalán pedig három tavat említ a Liphay Alexandrina és a vasadiak között kötött adásvételi szerződés, 1876-ban. Tehát, ideális hely volt Vasad és környéke az itt szállást ütő nagy állattartó, pásztorkodó, lovas, nomád elődeinknek.

Vasad község közigazgatási területén mindmáig nem volt régészeti feltárás. De a 2010-ben készített régészeti hatástanulmány készítője azonosította azokat a lelőhelyeket, amelyeken középkori, kora újkori és újkori telepnyomokra bukkant. Tehát Vasad területén már – az első okleveles említés előtt századokkal – az Árpád-korban település volt.

De így volt ez a környékünkön is. A szomszédságunkban előkerült síranyag nyújt segítséget a honfoglalás és kora Árpád-kori településhálózat megismeréséhez.

Honfoglaló eleink első nemzedékének temetkező helye került elő, nem messze tőlünk, Üllőn az Ilona út mellett. A 23 sírból álló temető a Megyer törzs egyik, feltehetőleg Üllő fejedelem-fihez tartozó nagycsaládjának volt a temetkezési helye. Az első nemzedékhez tartozó öt sírt tártak fel Pilisen, a Vadászháznál és Ócsán, az alsó pakonyi dűlőben. Valószínű, hogy e három helyen elhantoltak még Etelközben születtek.

A falunktól délre szomszédos Pótharaszt területéről több, a magyarok 10. századi jelenlétét bizonyító lelet került elő (a Gombos-dűlőben a Piócás tónál), és az egykori pusztai iskola szérűskertjében, akárcsak Csévharasztban a Balla-majorban.

A 10. század második feléről vagy a 11. század elejéről van tudomásunk két sírról Hoszszúbereken-Péteri vasúti megállóhely közelében. Egy középkori temető sírjait ismerjük Monori-erdőről, amelynek közelében volt a falu, középkori nevén: Újfalú.



A 11. századi oklevelek bizonyítják, hogy a falvak már pontosan körülhatárolt területtel rendelkeztek. A falvak lakóinak helyhez kötését, az új, letelepült életforma kialakulását, a felvett vallás gyakorlását Szent István király törvényei szabályozták.

Sajnos, régészeti keveset tudunk vidékünk 12-13. századi, késő Árpád-kori falvairól. Viszont azt tudjuk, hogy a mai Monor és Monori erdő területén legalább 3-5 kisebb-nagyobb, késő Árpád-kori falu állhatott, falvanként 50-200 lakossal. Valószínű, hogy Monor mai városközpontja helyén vagy közelében Árpád-kori település lehetett.

Dinnyés István régész szerint „szórványos 12-13. századi leleteket a szomszédos Üllőről, Gombáról /.../ és Pilisről ismerünk, jelentősebb leletanyag Vasadról került elő”. Méghozzá három! Mindegyik a Nemzeti Múzeumban van. Az első Pusztá-Vasadon talált bronz tálat Rómer Flóris (1868. évi tanulmányában) keresztelő medencének tartja, amely egy Árpád-kori templom felszereléséhez tartozhatott. A másik, 1904-ben, Pusztá-Vasadon talált tárgy egy 13. századi agyagfazék. A leletet leíró Höllrigl József a legfejlettebb alakú és minőségű agyagedénynek minősíti, amely a vezérek korától Árpád-házi királyaink uralkodásának végéig voltak használatosak. „1932-ben pedig Kiss Károly üllői sírásó egy vasadi sírleletet, vas sarlótöredéket, a 13. század első feléből származó bronz pecsétgyűrűt és ezüst gyűrűtöredéket adott a Nemzeti Múzeumnak” (Dinnyés István).

A fentiekben leírtak alapján feltételezhető, hogy már az Árpád-kor idején település volt a mai Vasad területén.

Mint ahogyan Nyáregyházán is. A falu délkeleti határ részén 1241-42-ben elrejtett 1758 db ezüstpénzt, 3 karperecet, 3 gyűrűt, 2 csiszolt hegyi kristályt, egy-egy fülbevalót, hajkarkát, szív alakú csatot, valamint a közelben egymásra fektetett vassarlót talált Parádi Nándor muzeológus, 1965-ben. A kincseket egy, a tatárjárás következtében elpusztult Árpád-kori falu területén rejtették el, talán a falu teljes vagyonát. Gazdáik nyilván áldozatul estek - a Vasad területén is átvonuló- tatároknak. E falu templomának maradványait Tari Edit régész tárta fel 1994-ben. A templom körüli temető közel 250 sírját, a település néhány földbe mélyített házát, kemence-maradványokat, kerámiákat és cserépmaradványokat ásott ki.

A nyáregyházi példa is jól mutatja, hogy szűkebb térségünk súlyosan megsínylette a tatárdúlást. Vidékünk Árpád-kori települései a 13. században, alapvetően a tatárjárás pusztításainak következtében semmisültek meg. S csak egy részükön alakult ismét falu a következő időszakban. Az újjátelepült falvak magukba olvasztották a lakatlan falvak területeit, tehát egy új településhálózat, új birtokrendszer alakult ki. A környék késő középkori települései a mai Üllő területén Üllő és Löb. Aztán Péteri. A gombai részen Tete, Farkasd és Gomba. Majd Bénye, Pilis és Nyáregyháza. Csévharaszt Csév és Pótharaszt. Monor és Monori erdő területén pedig Monar és Újfal, illetve Vasad.

Falunk nevének eredete Kálmán Béla nyelvész szerint a honfoglalás idejére nyúlik vissza: „Első magyar neveink a 9. századból valók /.../ Sok személynév maradt fenn helyneveinkben. A magyarság helynévadására jellemző volt egy jó ideig, hogy a helységet a birtokos (rendszerint az első birtokos) nevével jelölte meg: pld Vasad /.../ Lehetséges, hogy ez a névadási mód még a nomád korból származott, mikor a személyeket (törzsfőket, nemzetségfőket) a változó szálláshelyeken név szerint keresték, illetve ideiglenes szálláshelyét pusztá nevével jelölték meg”. Zsoldos Attila történész osztja azt a véleményt, „hogy a nemzetiségek egy jó része Szent István-kori személyt tisztelt birtokszerző és névadó ősként”.

Györffy György történész Üllőhöz kapcsolja falunk nevének létrejöttét. Üllő „Árpád harmadik fiának a nevét tartotta fenn. Ezt támogatni látszik a vasművelésre utaló szomszédos Vasad neve, a vezéri szállás helyek mellett ugyanis kovácsok is működtek”.



Vasad birtokosai 1318-1526 között

Az Árpád-ház kihalása (1301) utáni két évszázadban a köznemesség megerősödése jellemezte Pest megyét. A birtokviszonyokban országszerte végbement változások megyénket nem rázta meg: túlsúlyban maradt a köznemesi birtok a világi és egyházi nagybirtokkal szemben.

Szinte minden a föld birtoklása körül forgott. A középkori magyar birtokjog nem ismerte a tulajdon modern fogalmát: a földnek nem tulajdonosa, hanem birtokosa volt. Ezért a nemesség életében központi szerepet töltött be a birtokokkal kapcsolatos ügyek intézése. Forrásaink is legnagyobb számmal erről tájékoztatnak (örökség, birtokadományozás, birtokeladás, ajándékozás stb.). A Vasaddal kapcsolatos – e századokból fennmaradt – kevés oklevél is erről szól.

Vasad első okleveles említése 1318-ban történik (akárcsak az idén 700 éves Vecsésé, ugyanebben az oklevélben). Miklós és Mátyás a Pest megyei Gyömrőről való nemesek és rokonuk Dezső ispán, a Baranya megyei Gyalánról való nemes élőlőszóval bevallást tett. A bevallásban Miklós és Mátyás a Gyömrő földjén lévő birtokrészüket átruházták és átengedték Dezső ispánnak. A jogügyletnél személyesen jelen voltak és tanúskodtak a gyömrői nemesek szomszédai és a határos birtokosok. Közöttük Botho ispán és Zolath vasadi nemesek („comite Botho et Zolath nobilibus de Vosod”). - A Magyar Országos Levéltár Dl 40381 számú oklevelét teljes terjedelmében közreadjuk Sölch Miklós fordításában.

Az 1318.évi oklevél után 1330-ban találkozunk Vasad névvel. Ez az oklevél már nem- csak birtokosokról szól, hanem faluként említi Vasadot. A felhévizi konvent által kiadott oklevél (1330. június 18.), mint megegyezés helyét említi Vasadot. Löbi Domokos és Tetei Lőrinc fiai közti birtokmegosztásnál jelen vannak a környező falvak nevét viselő urak közül Inarcsi Lázár, Péteri Fülöp, Billei Simon és mások (Dl 56719).

1332-ben – valószínű, hogy az 1318-ban említett vagy leszármazottjának – Vasadi Zolath köznemesnek Üllőn van birtokrésze, amely előtte a budai rektor fiáé, Miklósé volt (Dl 58468, Györffy 562. old.). Makkai László szerint a 14-15. századi oklevelekben feltűnő köznemesi családok többségének eredete az 1200-as évekbe nyúlik vissza.

1361. január 13-án a váci káptalan határjárása alapján Péteri negyedrésze felosztása kapcsán a Vasad, Tete és Bille felé lévő erdőket is felosztották (Bártfai Szabó 364).

1417-ben a Nyári család is birtokos Vasadon. A budai káptalan előtt személyesen megjelent „egyfelől Nyári Miklós fia Jakab, másfelől Nyári János fiai: Elek és Egyed, ahol Jakab önként bevallást tett, miszerint ő, Elek és Egyed ugyanazon nagyatyától és dédatyától származnak, valamint Elek és Egyed a Pest megyei Nyári, Csév, Vasad és Löb birtokaikon igaz nemesként és osztályos atyafiként élnek. Mivel azonban Csév, Vasad és Löb birtokokban lévő birtokrészeiket foglalás következtében mások tartják kezükben, ezért ezeket a birtokrészeket Eleknek és Egyednek legyen lehetősége a saját és Jakab személyében jogos úton mások kezéből visszaszerezni és birtokba venni, majd miután visszaszerezték és birtokba vették, maguk között három részre oszthassák és mások birtokrészeinek épségben tartásával azokat birtokolhassák és megtarthassák” (Részlet az oklevélből Sölch Miklós fordításában, Dl 95195).

Az 1430-as években birtokos volt Vasadon Halomi Zsigmond, aki 1434-ben halt el utód nélkül (neki Halomban és Vecsésen is voltak birtokai). Halomi Zsigmond minden birtoka a koronára szállott, mivel gyermekei nem voltak.

Zsigmond király leánya, a rövid uralkodású Albert király (1437-1439) özvegye, Erzsébet királyné 1440-ben elajándékozta Vasad gazdátlanává vált - a néhai Halomi Zsigmond részét – Bothos István váci éneklőmesternek, a királyné kancellárjának érdemei elismeréséül. Bothos István nemcsak a királyné, hanem néhai férje, Albert király és apja, Zsigmond idejében is



királyi kancellár volt, akiknél szintén érdemeket szerzett (Dl 13517, Bakács 689).

1446. június 27-én Hunyadi János kormányzó, az akkor már Esztergom-Szenttamáson prépost Bothos Istvánt – saját kérésére – megerősíti Vasad részbirtokában (eredetije hártán Erzsébet királyné és Hunyadi János függő pecsétjével. Dl 13518, Bakács 691).

Bothos István és testvére, Péter nemcsak Vasadon, hanem Vecsésen, Halomon, Gyömrőn és Péteriben is birtokolt. (A Bothos család -, amely időközben felvette a Thay nevet - még a 16. század elején is birtokos Vecsésen.)

A 15. században a köznemesi származású királyi tisztviselők valósággal előzönlük Pest megyét, mivel a királyi udvar közelében igyekeztek birtokokat szerezni. Közéjük tartozott Bothos István is, aki nemcsak Erzsébet királyné, hanem néhai férje és apja, Zsigmond király uralkodása idejében is hosszú ideig teljesített szolgálatot a királyi kancellárián.

1444-ben újabb birtokadományozott van Vasadon. I. Ulászló király (1440-1444) a magas kincstári hivatalokat betöltő Budai Gergely diáknak és feleségének, Borbálának, valamint Péter királyi trombitásnak érdemeit jutalmazza. Nekik adományozta 1444. január 19-én kelt oklevélben Vasad – mint gazdátlan, a királyi jogok eltiltásával idegenek által elfoglalt – puszta részét (Bártfai Szabó, 711). I. Ulászló, mint az 1442-ben elhunyt Erzsébet királyné megkoronázott gyermek-fiának (V. László, 1440-1457) ellenlábasa. Valószínű, a Bothos Istvántól elkobzott részt adományozta az ő embereinek. I. Ulászló 1444. november 10-én elesett a várnai csatában, így kaphatta vissza Bothos 1446-ban a vasadi birtokát.

Huszonegy évvel később feltűnik Vasad részbirtokosai között a szomszédos Csévi köznemesi család is. A Budán, 1467. április 12-én kelt oklevélben Csévi Balázs fia, Mátyás és rokonai elismerik, hogy Alagi Miklós és Menyhért kiadta nekik Vasadi Zorárd özvegye, Katalin asszony leánynegyedét Csév, Vasad és Nyáregyház birtokából (Dl 16517, Bártfai Szabó, 942).

A 15. század utolsó negyedében, 1483-ban feltűnik még egy vasadi köznemes. Az 1483. május 9-én kelt oklevélben Vasadi Gergely nevében ellentmondott Csévi Tamás a fehérvári keresztes konventnek, amikor az Szent Erzsébeti Pelbártot a csévi birtokba be akarta iktatni. A nádori emberek között szerepel egy Ráday is (Bártfai Szabó 1100).

A birtokba való beiktatás nagy jelentőségű volt az egész korszakban. A szomszédos birtokok nyomban vagy 15 napon belül ellent mondhattak a beiktatás ellen, ha az jogsértő volt.

Összefoglalva elmondhatjuk Vasad középkori történetéről, hogy egy időben több köznemesi család lakhatta és birtokolta. (A falu nem nemes lakóiról nem maradt fenn adat.)

Az 1400-as évek végére Vasad elpusztásodott, lakatlanná vált. Nem tudjuk a pontos okát vagy okait. Lehetett mezővárosba költözés, járvány, elemi csapás vagy más. Tény, hogy Vasad kb. 280 éven keresztül, 1757-ig, Vasad újratelepüléséig lakatlan. De nem gazdátlan!

A török uralom teljes ideje alatt és utána is, az újratelepülésig nemesi közbirtokosok kezén és gondos felügyelete alatt van.

Vasad a török uralom alatt

A szultán győztes hadserege a mohácsi csatamezőről Buda felé vette útját. A védtelenül hagyott fővárosba 1526. szeptember 12-én vonult be és kifosztja. Szeptember 25-én felgyújtja Pestet, aztán a Duna–Tisza közén haladva vonult dél felé. Az el nem menekült lakosságot legyilkolta vagy rabságba hurcolta, az elhagyott helységeket pedig felgyújtotta, köztük Ceglédet is. A visszavonuló, nagy létszámú – mintegy 50-60 ezer fő – reguláris török sereg taposhatta Vasad puszta földjét is. Ugyanis, a rajtuk átvonuló muzulmán katonák a szomszédos, akkor még lakott Nyáregyházán elrabolták Nyáry Mihály közbirtokos két hűgát.

Buda 1541. évi eleste után Pest megye egész területe török uralom alá került. Nyáry Miklós, akár a köznemesség többi vagyonosabb része – élen az arisztokráciával –



elmenekül a megyéből az észak-magyarországi megyékbe, a három részre szakadt ország királyi részébe. Magyar urat azután Pest megye népe másfél évszázadig nem látott maga között. De földbirtokaikon rajta tartották szemüket.

1515-ben, a mohácsi vész előtt lép be a Ráday család Vasad történetébe. Ekkor lesz Vasad birtokosa Ráday Bálint (akárcsak Tetén), miután elvette a köznemes Csévi Balázs - Vasad akkori birtokosának – leányát, Ilonát. Tőlük örökölte tovább a vasadi birtokot fiuk, István (felesége nemes és nemzeti Újszászi Ilona, 1545-ben).

A reformátussá lett Rádayak, a Pest megyei Ráda községből elmenekülve, felvidéki birtokos családokkal házasodtak össze, majd rangos megyei hivatalokba felemelkedve, tekintélyes középirtokosokká lettek.

Közülük kiemelkedik István fia: Ráday I. Gáspár, aki ludányi Bay Klárát vette feleségül, és házasságával birtokokat szerzett Nógrád megyében. A Pest megyei Vasad birtokának felét (és egész Csévet) 1593-ban zálogba adta Bellényi Lászlónak – a Ráday birtokok elenchusa szerint.

Gáspár négy fia közül csak I. Andrásban élt tovább a család, aki a Ráday család következő vasadi birtokosa. Ráday I. András az 1620-as évektől kezdve, mint katona, szolgabíró, Pest megyei alispán, országgyűlési követ működött. Több hódoltságbeli, gazdátlanra vált alföldi birtokra nádori és királyi adománylevelet szerzett, köztük 1652-ben Vasadra (és csévi, tetei, nyáregyházi, löbi porcióira). Megvette egyes elszegényedett birtokosok pusztáit, s így tekintélyes birtokra tett szert. Ráday András 1650-től kis számadási-birtokleírási könyvecskét vezetett. Vasad alatt ezt jegyezte be: „monoriak árendálják esztendőként”. A bérleti díjat évtizedeken át a monori bíróságnak küldte el neki. Ekkor és az egész török uralom alatt a Nógrád megyei Ludányból igazgatta alföldi birtokait a Ráday család.

Az 1656-ban Szécsényben felvett Ráday-vagyonmegosztás után Ráday I. András két gyermeke II. Gáspár és Ilona egyenlően örökölte az egész vasadi és csévi pusztát, a löbi pusztát felét, valamint a nyáregyházának egy részét. (Ez a négy pusztát még a 19. században is egységes gazdálkodási területként említették.)

Ráday Ilona 1668-ban Darvas János felesége lett. Ekkortól lesz a Darvas család is birtokos Vasadon, annak felén. Darvasné Ráday Ilona vasadi része tovább osztódik, három egyenlő részre: János, Mihály és Ferenc fiai között.

Amint látjuk, Vasad pusztát birtokosai: a Ráday család és a 16. század második felétől a Darvas család tagjai az egész török uralom alatt számon tartották birtokaikat. Sőt, gondviselőik révén beszédették annak jövedelmét. Vasadról Bellényi Lászlótól (egyedül őt ismerjük névről) és a monori bérlőktől. A rendelkezésükre álló minden jogi eszközt felhasználtak birtokaik védelmére a török hódoltság alatt. A Fülekre menekült Pest megye nemesi vezetői közgyűlési jegyzőkönyveiben gyakoriak a hasonló bejegyzések: „Ráday András összes szomszédait /.../ eltiltja Vasad (Csév, Nyáregyháza, Tete, Farkasd stb.) prédiók jogtalan használatától” (1657). Ráday Gáspár szintén 1662-ben, akárcsak 1668 és 1670-ben, Darvas Jánossal együtt. Ráday András vármegyei alispán megbízásából tanúkihallgatást tartottak Üllőn, 1655. július 12-én, hogy pontosítsák – többek között – az Üllő és Vasad közti határt. Nehogy megrovidüljön itteni birtoka és a vasadi határ! (Ilyen határbejárásokat a következő század elején is tartottak.)

A török Buda elfoglalása után a környező falvakban megkezdte saját államszervezetének kiépítését. Vasad és tágabb környezete a budai szandzsák (török megye) pesti náhijéhez (török járás) tartozott. Halil bég - az új budai török kincstár (defterhane) első összeírója utasítására - számba vette a magyar lakosságot, illetve a termelőképesseggel bíró paraszti háztartásokat, és részletes adójegyzékbe, ún. defterekbe vétette. Vasad, mint lakatlan pusztát egyetlen összeírásban sem szerepel. De például Csév, Nyáregyháza, Pótharasz, Monor, Újfalva, Üllő, Lőb,



mint lakott települések szerepelnek az adóösszeírásokban, 1590-ig. Ezeknek a helységeknek jobbágysai a kettős adózás szenvedői voltak, egyszerre fizették az adót magyar földesuraiknak és török uraiknak, akik kegyetlenül behajtották azt. Az 1630-as évektől azonban már lakatlan Csév, Pótharaszt és Nyáregyháza, 1660 után pedig Újfalú is. Egyik sem települt újjá a török alatt. A lakatlan Vasad, mint portaszám nélküli kuriális falu szerepel a dika jegyzékben, 1647-ben.

Az 1650-es évek közepétől Dömsöd – Ócsa – Monoron át a Cserhát déli vonulatáig, a Dolinákig húzott vonaltól délre lakatlan pusztaság terült el.

Vasad a török kiűzése után 1757-ig

A pusztásodás az alföldi tájon volt a legnagyobb mértékű. Az Alföld ligetes erdőiből mutatóba is alig maradt, a fától megfosztott Duna–Tisza közti hátságot mindinkább előzönlötte a futóhomok (Wellmann I.: Határhasználat).

Buda töröktől való felszabadítása (1686) után 1690-ben készül el a látlet, az első összeírás Pest megye népes és elpusztult helységeiről, illetve birtokosairól. Az elhagyott helyek sorában szerepel Vasad, Csév, Nyáregyháza, Monor, Péteri, Üllő, Tete, Löb, Gyömrő. A legközelebbi lakott helyek: Gomba, Ócsa, és Cegléd. Vasad és Csév birtokosaként a Ráday családot tünteti fel az összeíró (Galgóczy K I. kötet.).

Vasad birtokosa ekkor Ráday II. Gáspár és testvére, Darvasné Ráday Ilona gyermekei: Darvas János, Mihály és Ferenc. Nagy elhatározásra szánták el magukat 1697. március 27-én: elzalogosítják egész Vasad és Csév pusztáikat, valamint Löb pusztájuk felét 50 évre, 2000 forintért Monor minden nemes és nem nemes lakosának, valamint a Budán lakó nemes Rothl János mészárosnak és feleségének, illetve a Győrön lakó Mechl Jánosnak és hitvesének, akik ezen puszták hasznát élvezhetik. Miután a kölcsönvevők visszafizetik a 2000 forintot, akkor a puszták visszaszállnak az eredeti birtokosokra (Pest vm. Közgy.ir. 1697. No. 4.).

Az 1700-as évek elején már (Ráday II. Gáspár és Libercsey Rozinától született gyermekei) Ráday I. Pál (1677-1733) és testvére, Ilona a birtokos. Az egész activumot Pál örökölte, de a leányágot is illető részből Ilona, Tussay Györgyné is örökölt (majd később gyermekei).

Ráday I. Pál jövedelme jó részét – hasonlóan kortársaihoz – birtokszerzésre fordította. Feleségével, Kajalai Klárával (1705-ben vette nőül) szép hozományt kapott. Az ő révén jutott a Ráday család birtokába Pécel. Ettől kezdve innen igazgatják az alföldi birtokaikat, köztük Vasadot is.

Ráday Pál életének legdöntőbb, középponti jelentőségű szakasza a Rákóczi-szabadságharc ideje (1703-1711). II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem kancellárja, kiáltványok fogalmazója, a protestáns egyházak szószólója, védelmezője a Habsburg udvarban.

Ráday Pálnak, akárcsak a többi Pest megyei birtokosnak meg kellett harcolnia birtokaiért. Annak ellenére, hogy az ország török alóli felszabadításában (1686-1689) jelentős számú magyar katona is részt vett, a Habsburg uralkodói ház csak magának, a Habsburg had-erőnek tulajdonította azt. És a felszabadított területekkel úgymond a fegyverjog (ius armorum) alapján maga kívánt rendelkezni. Létrehozta az Új Szerzeményi Bizottságot (Neoquistica Commissio) 1688.decemberében a felszabadított területeken lévő birtokosok tulajdonjogának felülvizsgálatára. Az Udvari Kamarán belül működő bizottság az egykori magyar földesuraiknak csak abban az esetben adta vissza, ha régi birtokjogukat igazolni tudták, és készpénzben lefizették az ún. fegyverváltságot, amely a birtok becsült értékének 10 százaléka volt. Vasad után 61 Ft 80 kx-t.



Ráday Pál 1726. március 31-i oklevélben megerősítést kap Vasad egész birtokára (akárcsak Csévre és Farkasdra) III. Károly királytól, miután hűséget esküdött neki. A követ-kező évben visszaváltja vasadi és csévi részét a monoriaktól, de azok használatában meg-hagyja – írja saját kezűleg a számadáskönyvben, Löb alatt.

Pest-Pilis-Solt vármegye 1728. évi regnicolaris összeírásában visszaköszön Vasad és Csév elzálogosítás 1697-ből. A monoriaknak nincs elég legelőjük „nem elegendők állataik eltartá-sára, ezért 29 lakos Vasad és Csév puszták felét zálogba vette a Ráday és Darvas családoktól, s ez utóbbiban 59 szekér szénát szoktak kaszálni. E pusztta tavaszi legelője kényelmesen elég 200 szarvasmarha és kb. 300 juh eltartására. /.../ A Csév és Vasad pusztákon levő legelők kb. 300 szarvasmarha és ló eltartására elegendők.. E két területen nemcsak nyári, hanem téli le-geltetés is folyik, ha a hó nem takarja el egészen és nagyobb vastagságban a fűvet” (Borosy A. Bp., 1977. 1073-1074.). Rothl János is rideg állattartást és széna kaszálást folytat Vasad másik felében, mint a monoriak.

A még lakatlan puszták ázsióját egyelőre nem a telepítés motiválja, hanem a jól bevált nomád állattartás, amelyekből a legelőbérelő mezővárosok (pl. Nagykőrös és Kecskemét) a 17. században meggazdagodtak. A puszták kevés befektetéssel járó hagyományos használata a Rákóczi-szabadságharcot lezáró Szatmári békekötést (1711) követő évtizedekben is búsás hasznót ígért. Math József 55 éves vasadi lakos még 1758-ban is ezt erősíti meg egy peres ügyben: „vallja, hogy Rothlnak mintegy 500 darab szarvasmarhája, 500-600 lova, ménesbeli 400, és ezekkel kereskedett sokáig” (PmL. Bevégzett perek Fol 36 No. 5).

A Rádayak Vasadot allodiális (saját használatú) földnek tekintették: gulyák, nyájak, mén-esek járásának. S ahogy láttuk: bérbeadás útján jövedelmezítették. A földnek az állami adó-zás alól való kivonása volt a cél. Az allodiális föld ugyanis a nemesi kiváltság értelmében adómentes volt.

Ezzel magyarázható, hogy 1768-ig Pest megyében mindössze 21 új település jött létre (köztük a környékünkön: Felsődabas, Gyón, Péteri és Pilis). A század második felére a haladó gondolkodású birtokos nemesek számára egyre fontosabbá vált a földesúri gazdaság bővítése, amihez a földet megművelő telepésekre volt szüksége, a puszták benépesítésére.

Vasad betelepítése, 1757

Vasad megtelepüléseként 1756 került be a különböző nyomtatott község ismertetésekbe, valószínű az 1819. évi püspöki vizitáció jegyzőkönyvéhez adott adatok révén. Holott egy évvel később, 1757-ben kezdődött.

Ebben az időben Ráday Pál fia, Ráday I. Gedeon (1713-1792) a Ráday birtok ura Vasadon. Apja halála (1733) után hazatér németországi tanulmányútjáról és bekapcsolódik a birtok-gazdálkodás irányításába.

Ez időtájt már birtokos Vasadon a Szilassy család a Darvas családba házasságával és a Fáyak, valamint örököseik.

Ráday I. Gedeont tisztartója, Kossuth Ferenc 1757. március 18-án Pécelen kelt levelé- ben a következőkről tájékoztatja: „A jövődöbéli Vassadi új Lakossok múlt héten voltanak nálam, mellyekkel úgy maradtam, hogy Pesti vásár után mindgyárt le jönnek, és amennyire lehet, hogy a tavaszi vetéseket is akarnak vetni”. Nem tudjuk biztosan, hogy a Komárom megyei marcelházi atyafiak a pesti József napi vásár két hete után lejöttek-e Vasadra, vagy csak egy évvel később. Ugyanis Ludányból maga Ráday Gedeon 1758. március 7-én azt írja tisztartó-jának, hogy „akik Vasadot megszállni akarják, ha Tavaszon eljönek, bízvást engedhet kend nekik Cséven szántani” (Egyéb birtokosok iratai. Ludány).

Tény, hogy 1758-ban már itt voltak.



A monori református egyház (ahová a vasadi gyülekezet, mint annak filiája, a kezdetektől tartozott) keresztelési anyakönyvében 1759-től (ekkortól kezdték rendszeresen vezetni), a nyári hónapoktól jegyeztettek be vasadi születésű csecsemőket.

Mi volt az oka, hogy Marcelházáról és környékéről fiatalok jönnek a vasadi pusztára? A Rákóczi-szabadságharc bukása után az ellenreformáció gátlástalanul érvényesülhetett. A vallási fanatizmus mellett a térítés vad üldözéssé fajult. Komárom vármegye parancsára 1717-ben elűzték a marcelházi református prédikátort a római katolikus egyház közreműködésével, és csak egy lévita (tanító) maradt a gyülekezetben. 1754 táján mintegy 500 főből álló tömeg megrohamozta és a „plébánusuk fortélyai által” lerombolta a reformátusok imaházát, majd magukkal vitt minden használható tárgyat. Ezt bizonyítja a Dunántúli Református Egyházkerület 1753-1756 között készült feljegyzése: „Marcelháza ubi oratorium funditus eversum” - a marcelházi imaház alapokig leromboltatott (Kur Géza munkájából, 1936).

Valószínű, ez volt az utolsó csepp a pohárban, hogy a föld nélküli, paraszti sorban élő armalista (a királytól csak címert = arma, de földet nem kapott) nemes fiatalok elhagyják szülőföldjüket – a gazdasági kényszer mellett. Kb. 14-16 református család, zömmel kiskorú gyerekekkel, és nőtlen legényemberek érkeztek kocsikkal, ökrökkel, kevés ingósággal Alsó-Vasadi pusztára, a mai település helyére. (Felső-Vasadként az üllői határ felé eső területet említik a korabeli iratok.) Ráday Gedeon adott nekik letelepedési engedélyt.

Az anyakönyvi adatok alapján azt tudjuk rekonstruálni, hogy a letelepülés utáni első évtizedben a felnőtt korú férfiak között volt 4 Balogh, 1 Buda, 2 Csizmadia, 1 Finta, 1 Hajnal, 2 Katus, 2 Kalicza, 1 Keszegh, 2 Kecskés, 5 Kovács, 2 Németh, 2 Marton, 1 Markatz, 4 Mészáros, 2 Molnár, 1 Nánai, 1 Piroth, 1 Seregély, 1 Somogyi, 1 Szabó, 1 Tatár, 1 Topolcsányi, 4 Vásárhelyi és 1 Végh. Az 1770-es évektől tűnnek fel az Édes, Dobos, Dodog és Kemenczki családok. Legtöbbjük neve szerepel az 1754. évi Komárom megyei nemesi összeírásban, helység megjelölése nélkül. Marcelházáról (és a szomszédos településekről) jöhettek minden bizonnyal a Balogh, Édes, Kalicza, Katus, Keszegh, Marton, Markacz, Mészáros és Szabó családok. A nemes Dodog nevezetűek Dunaradványból. Az itteni református templomba jártak keresztteltetni és esketni a környékbeli reformátusok, mivel ún. artikuláris hely volt, sajátjukban tilos volt. Rendszeresen találkozhattak itt a körzetébe tartozó falvak reformátusai. A Nánai család az Esztergom megyei Lábatlanról, a Piroth familia pedig a Bars megyei Zselizről származtatja magát – a vasadi hagyomány szerint. Tény, hogy az 1761-ben Áporkára betelepülők között lévő Pirothok szintén Bars megyéből származtatták magukat, de nem Zselizről, hanem Szodó településről. Bars megyéből jött a Vásárhelyi család is, az egyik testvér Áporkán, a másik Vasadon telepedett le, a Vasadra települt Piroth János is az áporkai rokonaitól válhatott le (Balázs L., RE. 1956). A Bars megyéből érkezettek is az üldöztetés miatt kényszerültek otthagyni szülőföldjüket.

A megtelepülők Ráday Gedeon birtokrészén kaptak házhelyet, veteményeskertnek való területet, kaszálót és legelőt. Az 1757-1759-ből fennmaradt három részletes, más és más tartalmú szerződéstervezet Ráday Gedeon és a vasadiak között. A telepítési szerződés lényege a „kollektív jelleg”, tehát nem úrbéri (jobbágy) szerződés, amely személyre szóló volt. A vasadi telepésekkel kötött szerződésben a járandóságok és a haszonvételek, valamint a tartozások egyformák az induláskor. A legkorábbi szerződés-tervezetben még tiltva volt nekik a szántás Vasadon (saját földesúri kezelésű, allodiális föld maradt). Az egész határ a földesúr és a vasadiak gulyáinak tartatott fenn. „Cséven és Löbön fognak szántani” - olvassuk benne -, amelyből tartoznak hetedet adni, azt kazalba rakni”, és ha szükséges lesz, a gabonát Pestre vagy Vácra vinni. Egy esztendeig más kötelezettségük nem lesz - írja Ráday. Később már feltörhették a vasadi szűzföldet. (A Vecsésre letelepített jobbágyokkal ennél jóval kedvezőbb szerződést kötött Herceg Grassalkovich Antal 1786-ban.



Korábban még nagyobb kedvezmények voltak az állam által szervezett betelepítési akciókban részt vettek számára.) A spontán letelepedésnek viszont ez volt az ára. A vasadi nemes lakosok ettől kezdve három évente növekvő árendát fizettek a Ráday családnak, 1841-ig, majd az új tulajdonosnak 1876-ig, míg meg nem veszik az általuk művelt földet.

Vasad lakosaival kapcsolatos fontosabb események 1757 után 1848/49-ig

A Vasadon megtelepült nemesek hamar megszervezték a település közigazgatását és bíraskodását. A közösség élén a nemesi hadnagy állt (jobbágyfalvakban a községi bíró), 2-3 esküdt segítette a munkáját. Vasad első nemesi hadnagya: Kalicza Péter volt. A letelepedés után hat évvel pedig már pecsétjük volt. (A Pest megyei települések pecsétjeit feldolgozó kötet nem ismeri. Egy Ráday Levéltárban lévő iraton találtuk meg, de több, mint fél tucat iraton megtalálható a Pest megyei Levéltárban is.) A pecsét képét és leírását alább közreadjuk.

A betelepülőknek 1758-ban már oratóriumuk és iskolájuk van, tanítóval. Majd még háromszor építenek imaházat (1790, 1815, 1834) a homok által betemetettek helyén. Az 1834-ben épített imaház már a mai templom helyén állott, az 1828-ban épített tanítólak és iskola mellett. Mindkét telket özv. gróf Ráday Anna, gróf Nádasdy Lászlóné adományozta. 1829-ben az imaház elé haranglábat készítettek, amelyen egy 70 fontos harang volt. 1871-ben új iskola építése vált szükségessé. 1758-tól 1885-ig egymást váltva több, mint 40 rektor-tanító szolgált Vasadon (egy részük Kecskeméten és Nagykőrösön tanult), akik igehirdetést és temetést végeztek (a keresztelés és esketés a monori református templomban történt). 1885-1902 között lelkész tanítók működnek Vasadon. 1902-től 1950-ig, a református iskola államosításáig református tanítók (1908-tól már kettő) oktatták a nebulókat.

Kiemelésre érdemes ebben a korszakban II. József (1780-1790) által elrendelt kataszteri felmérés. Egyúttal a nemesi házak számozása. A király legfőbb célja volt olyan adórendszer bevezetése, amelyben az adó alapja a földbirtok, s a nemesi és paraszti föld egyforma adóterhet visel.

Az 1786-ban kezdett kataszteri felmérés erőteljes ellenállást váltott ki a nemességből. A császár halálának hírére nyomban el is égették a kataszteri felvétel iratait, s a házak számozását is megsemmisítették. A vasadi határ felmérése azonban megmaradt a Szilassy család jóvoltából, a családi levéltárban.

A felmérés tartalmazza az urasági és a vasadi nemesek szántóföldjei, rétjei, legelői, tavai és belső fundusai nagyságát. Kiderül, hogy ekkor már majorsági gazdálkodás folyt az urasági birtokokon. A vasadi nemesek 128 kataszteri hold szántót műveltek, 374 kh rétet, 326 kh legelőt és 48 kh-nyi tavat, nádat használtak. Vasadon ekkor csupán 2,5 kh erdő volt, az is a földesurak birtokában.

A felmérés rögzíti a helység épületeit, nemesi portáit a rajta lévő veteményes kertekkel. Mindegyik nemesi ház megszámozva. A felmérés az Iskola háztól indul, majd még 15 nemes házát, valamint egyéb épületet sorol fel, köztük az uraság kocsmáját, a kovács, a kanász, tehén- és borjúpásztor házát, illetve az uraság majorját. Az összeírt 15 vasadi nemes családfő a következő, az összeírás sorrendjében: Kecskés István, Marton János, Dodog Ferenc, Katus Péter, Kalicza János, Balogh János, Balogh Pál, Édes György, Mészáros András, Molnár János, Kemenczki Ferenc, Keszegh István, Mészáros Máté, Piroth András és Vásárhelyi Mihály.

A felmérés felsorolja a falu birtokosait és birtokaik nagyságát. Vasad közbirtokosai ekkor: báró Ráday Gedeon, Fáy Dániel, Gyürki István, Bay Ferenc, Izsák László, Darvas Ferenc örökösei, Szilassy János, idősb Szilassy István, Ócsai Balogh Péter, Doctor Richter Károly, Puky Lászlóné és Warthesleben Károly generális. Szinte valamennyi birtokos részén korcsma, csárda, vendégfogadó állott.



Horváth Sándor a Magyar Gazdatörténeti Szemlében leközlte az 1789-i felmérés eredményét (1 hold=6400 négyszögöl). Szántó: 614 hold 5717 négyszögöl, rét: 1100 hold 5615 négyszögöl, legelő: 1866 hold 5406 négyszögöl, nádas: 202 hold 3515 négyszögöl, erdő: 2,4 hold 420 négyszögöl. Összesen: 3785 hold 2253 négyszögöl. Vasad nagy rét és legelő területe főleg a külterjes állattenyésztést szolgálta. De jelentős volt már a földművelés is. A kataszteri felmérés szerint a vasadi határban megkezdődött az ugar rendszeres bevetése, az ún. javított háromnyomásos gazdálkodás vagy „zöldugar”. A szántóföldeken árpát, zabot, rozsot és dohányt termesztettek.

II. József (1784-1787 között véghezvitte az első teljes népszámlálást, amely nemesre és nem nemesre egyaránt kiterjedt. Vasadon 1785-ben 53 házban 76 család lakott, összesen 397 fő, melyből 71 házas, 136 nőtlen vagy özvegy (köztük 78 fiú, 17 év alattiak), a nők és leánygyermek száma: 190. Az összeírók 41 nemest és 69 zsellért jegyeztek fel.

Szólnunk kell a Vasadot is érintő nemesi felkelésről. S ennek kapcsán az armalista nemesekről. A Magyarország összlakosságát kitevő 5 % nemesség sokszínű: a tehetős földbirtokos uraktól (bene possessionati) egészen az egyszerű szabad nemesig. Közéjük tartoztak az armalisták, akik címeres levéllel rendelkeztek ugyan, de földbirtokkal nem. Mentések voltak majdnem minden adó alól, legyen szó akár királyi, akár egyházi (tized) adóról, de a megyei házi adó megfizetése alól nem kaptak mentességet. Viszont háborús időszakban hadba kellett vonulniuk – nem a reguláris hadseregben -, hanem a nemesi seregben. Nemesi felkelést (insurrectio) négy alkalommal hívtak össze, de bevetésükre csak egyszer került sor: 1809-ben, amikor Napóleon serege betört Magyarország területére. A János főherceg vezetése alatt álló reguláris ezredekkel egyesült felkelő had 1809. június 14-én a Győr mellett vívott véres ütközetben vereséget szenvedett. A győri csatában, a Pest vármegye által felállított Pesti lovasezred katonájaként hat vasadi nemes harcolt: Balogh Pál, Dodog András, Keszegh István, Keszegh János, Mészáros András és Mészáros Gergely.

1809. év végén a „Fejedelem költségén felállított Pest megyei Szabad Sereg” legényeinek sorában, a Kecskeméti járás-beliiek között, találjuk Mészáros István 30 éves, református, nőtlen vasadi nemest is, mint a 188 lovas egyikét (267/1810).

1813-ban felállított Nemes Lovas Sereg kötelékében „A fegyverben való gyakorlásra egyben gyűlt Nemes Lovas Vitézeknek Jegyzéke”-ben találjuk öt vasadi nemes nevét: Édes György, Keszegh György, Keszegh István, Keszegh János, Piroth István.

Az 1790-es évek végén és az 1800-as évek első felében a magyar történelem szempontjából is kiemelkedő közbirtokosok voltak Vasadon. Többek között: Ócsai Balogh Péter (1748-1818 a nemesi mozgalom vezetője (1790-1792), a köznemesi alkotmány megfogalmazója, a Hétszemélyes Tábla bírása, későbbi főispán. Szilassy József (1755-1836) koronaőr, főispán, hétszemélyes belső titkos tanácsnok, kiváló gazdálkodó. Fáy András (1786-1864) író, politikus, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár megalapítója, a magyar reformkor irodalmi és társadalmi mozgalmának egyik legtevékenyebb tagja. Valamennyien egyházuk világi vezetői.

A következő történelmi esemény Vasad történetében az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc. A társadalmi átalakulás azonnali törvénye volt az azonnali jobbágy felszabadítás. De míg a környező falvak jobbágysága egycsapásra ledobta úrbéres terheit (robot, kilenced stb.), és szabad parasztgazdává vált, addig Vasad árendás nemeseinek helyzete a birtokviszonyokat tekintve semmit sem változott. Nem lett tulajdonukká az a föld, amelyen 90 év óta bérlőként dolgoztak. Majd csak több, mint negyed század múlva, 1876-ban lesznek földtulajdonosok – vétel útján.

Mindazonáltal Vasad lakossága kivette részét a forradalmi átalakulásból és a szabadságharcból. 1848. május 1-jén több, mint ezer főre menő közönség szorongott a pesti Vármegyeház nagytermében, hogy a közgyűlés megválassza a megyét irányító 473 tagú állandó bizottmányt.



A közgyűlésen hivatalból jelen voltak a megye huszonkét mezővárosának küldöttei és az összes község előjárói. Köztük minden bizonnyal a vasadi „Nemesek Érdemes Hadnagya”, Keszegh Illés is. Az állandó bizottságba beválasztották a volt és akkori vasadi közbirtokos nemesek közül Fáy Andrást, Fáy Györgyöt, Patay Józsefet Puky Györgyöt, Szilassy Györgyöt, gróf Ráday Gedeont és Lászlót.

Az 1848. évi V.tc. Értelmében az első magyar népképviselői országgyűlési választáson kijelölték a megye tíz választókerületét és székhelyét. Vasadot az alsódabasi választókerületbe sorolták, s nem a Monor központú kerületbe. (Ez még egyszer csak az 1990. évi, rendszerváltozás utáni első országgyűlési képviselőválasztáskor történt meg. Egyébként mindig a monori kerületbe tartozott Vasad.) Az alsódabasi választókerületbe 48 község tartozott. Vasad lakossága Csévvvel együtt szerepel, így: „Vasadcsév 438 fő”. Vasad országgyűlési képviselője a dabasi Halász Boldizsár (1806-1888) közbirtokos lett, a monori kerületé pedig Patay József (1797-1868) vasadi közbirtokos.

Járásunkban (Pesti járás) már szeptember elején megkezdődtek az előkészületek a haza fegyveres megvédésére.

Vasadon összeírták a hadköteles ifjakat, összesen 46 főt. Közülük 12-en kerültek be az 1848. szeptember 6-án leadott újonc névsorba. Pest vármegyében „minden 219 lélekre egy újonczot számítva” Vasadra 1 fő jutott. Az ő behívására csak 1849. májusában került sor. A kecskeméti honvéd névjegyzékben Mészáros János (szülei: Mészáros András és Vig Erzsébet) neve íratott be.

Abban az iratban pedig, amelyet Julius Haynau tábornokszernagy készíttetett „A forradalmi Táborban részt vett egyéneknek táblás jegyzése”-ben három vasadi születésű önkéntes neve szerepel Monor mezőváros névsorában nemes Dodog János és két fia: ifj. Dodog János és Dodog Gábor. Ők önként vonultak be 1849. júniusában és a világosi fegyverletétel (augusztus 19) után, szeptemberben tértek haza.

Tehát Vasadról legalább négyen kötöttek kardot és harcoltak a haza védelmében.

Az itthon maradottak pedig az 1848. VIII. tc. 1. §-a értelmében is teljesítették kötelességüket, a közterhek egyformán viselését, hozzájárultak a magyar hadsereg élelemmel és takarmánnyal folyamatos ellátásához, valamint egyéni adományaikkal támogatták a magyar szabadságharcot.

A vasadi közbirtokos urak is kivették részüket az anyagi teher hordozásban: itteni birtokaik után pénzbeli támogatással járultak hozzá a honvédelem költségeihez. A hadseregben harcolt és szolgálatot teljesített vasadi honvédek mellett ők és családtagjaik közül jó néhányan szintén részt vettek a fegyveres küzdelemben: Szilassy György (1807-1867) honvéd őrnagyként (Hugonnai Vilma, az első női orvos, egy időben vasadi lakos apósa), gróf Wartensleben Ágoston (1804-1875) honvéd alezredesként, Fáy Dániel honvéd századosként és a Rádayak közül: IV. Gedeon (1806-1879) és fia IV. Pál (szül. 1830) honvéd őrnagyként, gróf Ráday László és Wartensleben Ida fia, V. Gedeon (1829-1901) pedig főhadnagyként.

Haynau 1849. szeptember 1-jén jelentette be: „a magyar forradalom bevégeződött”. Megkezdődött a megtorlás. Patay Józsefet, az Országos Honvédelmi Bizottmány volt tagját, országgyűlési képviselőt, vasadi közbirtokost és Halász Boldizsár országgyűlési képviselőt a császári hadbíróság halálra ítélte. Ítéletüket Haynau kegyelemből várfogságra változtatta, ahonnan 1850-ben szabadultak.

Vasad 1850-1914

A szabadságharc leverése után Vasad már nem tartozott közvetlenül a Nemesi Megyéhez, hanem közigazgatásilag és adóügyileg Monorhoz, a Monor cs. k. Vegyes Szolgabíróshoz



(Csév és Zsiger pusztákkal együtt). 1864-től pedig a nyáregyházi körjegyzőséghez, mint község, 1923-ig.

Vasad lakossága 1851-ben 331, 1870-ben 368, 1880-ban 560, 1890-ben pedig 650 fő volt.

1865-ben Vasad területe 5817 kh. Még mindig a rét (1012 kh) és a legelő (2400 kh) dominál, a szántó 1829 kh, nádas 80 kh, erdő már 60 kh és 1 kataszteri hold szőlő is van. A hasznavehetetlen terület 435 kh. A nagybirtokosok száma: 11, a kisbirtokosoké: 38 (Buda, 1865).

Az 1880-90-es években a régi birtokos családok közül már csak a Patay és a Szilassy családnak van birtoka Vasadon. A szabadságharc után megváltoztak itt is a tulajdonviszonyok. Az eladósodott középbirtokos nemesek eladták földjeiket. Még 1848 előtt került a Ráday-rész Liphay Sándor maglódi birtokos kezére. Legtovább a Szilassyak birtokosok a faluban, 1893-ban még több, mint 1100 kataszteri holdat bírnak. Ifj. Szilassy György feleségeként Felső-Vasadon lakott gróf Hugonnai Vilma asszony 1865-1867 között, és itt szülte György fiát.

Az 1893. évi 100 holdnál többet bíró magyar birtokosok névsorában Vasadon a legnagyobb birtokos Hay Bernát (902 kh.), Bleier Márton (427 kh), Klein Simon (371 kh), Hegedűs György és Károly (223 kh) és Bokros Károly (214 kh), rajtuk kívül még négy személynek van 100 kh feletti birtoka a vasadi határban.

De már 268 gazdaság van! Köszönhető ez annak is, hogy az 1757. és azt követő években Vasadon megtelepült „új honfoglalók” utódai több, mint 200 év után, 1876-ban megvették az eddig hasznabérben használt belső telkeket, szántóföldeket, réteket és szőlőt Liphay Alexandrina birtokostól, Liphay Sándor nevelt lányától. A két, egy időben készült (1876. febr. 10) adásvételi szerződés alapján megvásárolták a már 1855-ben, Liphay Sándor nagybátyja és gyámja által nekik ígért, és részben már kifizetett területet. Nevezetesen a mostani Vasad falu magját, valamint azt a (1200 négyszögöllel számított) 70 hold és 1170 négyszögöl nagyságú részt, amelyen már a lakosok házhelyei, udvarai, kertjei és szérűskertjei voltak.

Az eladónő az utcákat és közöket ingyen átengedte a falunak, akárcsak azt a területet, amelyen a templom, az iskola és a tanítói lak állott, illetve egy 1400 négyszögöl kiterjedésű temetőt. Magának azt a területet tartotta meg, amelyen a mézárszék és a kocsmá állott.

Megvették a vasadiak továbbá – a szintén 1855 óta hasznabérben használt - „Vasad falutól keletre a falu egész szélességében Monor felé terjedő, s az e szántóföldek közepén elvezető /.../ úttal együtt 1200 négyszögöllel számított 133 hold és 145 négyszögölt magába foglaló terület”.

A másik szerződés név szerinti bontásban tartalmazza a vasadi vevők nevét és a vásárolt szántóföld, legelő és szőlő nagyságát. Az összesen megvásárolt terület 396 hold és 958 négyszögöl (ebből 344 hold 914 négyszögöl a szántó és legelő, a többi szőlő). Ez a terület „a nyugat felé pótharaszti birtokosok földjeivel, dél felé Bleyer Márton vasadi birtokával, és éjszak felé Klein Simon vasadi birtokával határos, kelet felé /.../ az eladó Liphay Alexandrina kisasszony vasadi többi birtokától elválasztatik”.

A telekkönyvi bekebelezés csak a vételár teljes lefizetése után történt, 1880-ban, az előleg lefizetését követően, három évi részlet után 6 %-os kamattal. Ténylegesen több, mint 600 magyar hold került ekkor a vasadi gazdák tulajdonába.

A két szerződést vasadi részről az összes vevő aláírta, köztük az akkori bíró Marton Pál és a két esküdt: Mészáros András és György. A tanúk között szerepel gróf Ráday Pál, volt vasadi birtokos neve is.

A század végén, 1897-ben községenként készült mezőgazdasági statisztika Vasadon – a fentebb már említett - 268 gazdaságot számlál., a szőlő már 48 kh és az erdő is nőtt: 134 kh-ra. Az állatállományból szarvasmarha: 300 db, mén 183 db, lófogat 82, ökrfogat 32.

Az első világháború előtt (az 1911. évi Magyarországi Gazdaczímtár szerint) újabb tulajdonosok jelennek meg Vasadon: Birkás Gyula (lakhelye: Szabadka) 242 kh,



Glancz Jakab (Monor) 127 kh, Wild Károly (Vasad) 224 kh-dal. Hay Bernát utóda, magyarosított nevén: Halmos Izidor változatlanul 902 kh-dat birtokol.

1864-től Vasad község belső ügyeit maga intézte a nemesi hadnagy helyébe lépő bíró és képviselő-testület útján, valamint önállóan gazdálkodott költségvetése alapján. Üléseit a vasadi községházán tartotta. Az üléseken részt vett a Nyáregyházán székelő közjegyző, ahová Vasad közigazgatásilag beosztott. A körjegyzőség pecsétje fennmaradt 1881-től („Nyáregyháza, Csév és Vasad Kör-Jegyző” felirattal). Vasad lakossága folyamatosan nő, 1900-ban 1014, 1910-ben pedig 1421 fő.

Ebben az időszakban alakul meg a „Vasad Községi Gazdakör (1914) és 1888-ban engedélyezi a belügyminiszter a Vasadi Olvasókör működését. 1892-ben építették a Petőfi utcai egytantermes iskolát. 1902-ben anyaegyházzá alakul a református gyülekezet, 144 év után, addig Monor fiókegyháza volt. 1904-ben megépül a templom a 27 méter magas toronnyal.

Vasad 1914 – 1945

Az 1914-ben kitört – korabeli elnevezéssel – Nagy Háború, az I. világháború. Vasad is szenvedője volt, a hátszág településeként is. A katonának elvitt férfiak miatt az itthon maradt nők, öregek és ifjakra szakadtak az olyan munkák is, mint például az aratás, amihez férfi erő kellett volna. 1916-tól nőtt az infláció, folyamatos volt az áremelkedés, amelyek az életszínvonal nagyfokú romlásához vezetett. Az első világháború hazánk számára nagyobb emberveszteséggel járt, mint a második világháború. A hősi halottak száma kb. 600-660 ezer fő közé tehető. További veszteséget jelent a közel másfél millió sebesült és a 834 ezer hadifogoly.

Vasad hősi halottainak száma: 43 fő. Emlékük előtt tisztelegve a község emlékművet emelt 1931-ben a református templom mellett. Két év múlva kovácsolt vas kerítést húzott elé. Az emlékművön olvashatók a hősi halottak nevei.

1923-ban lett nagyközség Vasad. Gumipecsétjében is ezt a számot viseli. A falu élén továbbra is a bíró áll. A közigazgatás irányítója a jegyző, 1924-től 1946-ig Rédiger Elemér.

A község két iskolát épít a külterületen, 1924-ben az I. számú, 1927-ben pedig a II. számú tanyai állami iskolát, egy-egy tanteremmel és tanítói lakással. A faluban a református iskola működött, immár két helyen: a második tanítói állás megszervezésekor építették a Kossuth utcai egytantermes iskolát, amelyet 1928-ban bővítették.

1927-ben a képviselő-testület Rávagy pusztá nevét „Halomházára” módosítja. „Indokoltta teszi ezt azon körülmény, hogy Halmos Izidor 5 kh területet ajándékozott az első számú tanyasi iskolának”. Két évvel később pedig Rávagy másik részét „Szilassy tanyák” névvel jelölte meg.

A község 1937-ben megnyitja a második temetőt (az első a református egyház tulajdonában van), az ún. köztemetőt. 1942-ben új tűzoltó szertárat és Kultúrotthont (Levente ház) épít. A működő Gazdakör mellett két új egyesület alakul: az Önkéntes Tűzoltó Testület (1926) és a Levente Egyesület (1927), valamint a Posta és a Hitel- és Hangya Szövetkezet (1926).

A két világháború között meghatározóvá vált a parasztbirtok. 1935-ben az 5-100 hold közötti középbirtok 70,5%-ot, az 5 hold alatti törpebirtok 12,6 %-ot, a 100 hold feletti nagybirtok 16,9 %-ot tett ki. Darabszámra: az összes földbirtok száma 682 volt. Ebből az 1-5 kataszteri hold közötti száma: 230, az 5-50 közötti: 264. A község a kevés bevételt jelentő adóval küszködött, a gazdák pedig az alacsony aranykorona értékű homokos földekkel és a gyakori szárazsággal.

Vasad lakossága egyre emelkedett: 1920-ban 1699 fő, 1941-ben 1747 főt tett ki.

A második világháborúban is sokat szenvedett a község. 1944. november 3-án, pénteken özönlöttek be a szovjet csapatok a faluba. 10 napon át bombák és gránátok, aknák pergőtüzében állott, közben háromszor cserélt gazdát.



Majd több, mint két hónapon keresztül a Budapest ellen felvonuló hadseregek szétesztási pontja lett.

A II. világháború hősi halottainak száma 74 fő. Róluk 1988-ig nem lehetett nyilvánosan megemlékezni, a Magyar Népköztársaság vezető hatalma, a MSZMP nem engedte. Így Vasadon is 1989-ben kerültek márványtáblára neveik, az I. világháborús emlékműre. (A megemlékezés beszédét e sorok íróka mondta.)

1946. januárjában még 63-an voltak hadifogságban, az akkori állami kifejezéssel: „vissza nem tért személyek”. A három kimutatást (1945. dec. 18 és 19., ill. 1946. jan. 3.) A. Keszeg István községi bíró és Rédiger Elemér községi jegyző állította össze a Járási Hivatal kérésére.

Szólnunk kell az egyházakról is. 1904-ben épült templom után, 1923-24-ben újjáépítik a régi lelkészlakást, 1926-ban felhelyezték a toronyba - a háborúban elvitt két harang pótlására - a két új harangot. 1936-ban készült el az új hatváltozatú orgona.

A falu római katolikus hívei továbbra is (1764-től) a monori egyházközséghez tartoznak (előtte Üllőhöz). Az evangélikus vallásúak a monori evangélikus gyülekezet tagjai 1907-től, előtte a Péteri egyházközséghez tartoztak.

Rövid kitekintés az 1945 utáni időkre

A szocializmus idején a falu kollektivizálása 1961-ben történt a Kossuth Tszcs megalakításával, a földek 50 %-ának elvételével. A Tszcs lazább szerkezetű, az egyéni érdekeltséget jobban biztosító szakszövetkezeti formában működött a rendszerváltásig.

Ebben a korszakban Vasadon, 1949-ben megkezdődött a falu villamosítása, 1953-ban óvoda létesült, amelyet új, 50 férőhelyes követett 1972-ben. 1954-ben mozit kap községünk, 1960-ban megépült az orvosi rendelő, orvosi lakással, ugyanebben az évben átadásra került az új 5 tantermes iskola, az államosított egyházi iskola lebontott épülete helyén. 1964-ben ravatalozó épült a református temetőben, 1970-ben szoc.reál stílusú Művelődési Klubház.

1990 után a közvetlenül választott polgármester és képviselő-testület irányításával jelentős beruházások és építések történtek. Többek között vezetékes gáz, víz, csatorna és telefon kiépítés. Nagy beruházása volt a községnek az iskola bővítése emelet ráépítéssel és impozáns hall és tornaterem építéssel. Akárcsak az új, modern, gyönyörű bölcsőde és óvoda felépítése. Több utca szilárd burkolatot kapott, és pár éve elkészült a Monori út is. A református templom újjáépült, mellette új gyülekezeti házzal. Római katolikus kápolna, gyógyszertár és takarékszövetkezet épült. Klubkönyvtár, Sportklub, Nyugdíjasklub, Hagyományőrző Egyesület, Lovasklub, Dalkör, Színjátszókör, Néptáncsoport, két citerazenekar stb. működik. Több gazdasági kisüzem kezdte meg működését a rendszerváltozás után. A napokban pedig átadásra kerül az új sportközpont épülete.

A két előző polgármester (Magda Gyula, Mészáros Éva) után 2010-től Marton József Zoltán polgármester áll a falu élén. Az ő, és közvetlen elődje ősei is Marcelházáról származtak Vasadra.

A falu területe 3342 ha, lakossága 2035 fő.

Istené a dicsőség, hogy megtartotta Vasadot az évszázadok viharáiban!



**„ Kör alakú, 25 mm átmérőjű viaszpecsét-lenyomat,
melynek vonalkeretében jobbról és balról VASAD 1763
körirat olvasható.**

A köriratot fent három, lent hét csillag választja el.

**A pecsét közepén címer: kék pajzs zöld pázsitján álló hárs-
fatönk, melyből oldalt, jobb felé kinövő zöld hajtáson egy
jobbra forduló, szárnyait kitérő ezüst galamb áll,
a pajzs jobb sarkában arany csillag.**

**Sisakdísz: koronás nyílt sisakon felemelt jobb mancsában
kardot tartó növekvő oroszlán,**

sisaktakarók: jobbról vörös-ezüst, balról kék-ezüst. ”

- (Kurecskó Mihály főlevéltáros leírása)